

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

***Türkiye’de Uluslararası İlişkiler
Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi
Tutanakları
(19-21 Nisan 2007)***

**Türk Dış Politikası Yazımında Siyaset,
Ayrışma ve Dönüşüm**

İlhan Uzgel

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türk Dış Politikası Yazımında Siyaset, Ayrışma ve Dönüşüm

İlhan UZGEL*

Türk dış politikası yazımı üzerine özellikle Türkiye'den yazmak belli zorlukları içermektedir. Öncelikle bu konuda daha önce yapılmış çalışmaların olmadığı görülmektedir. İkinci olarak, alan içinden bu konuda yazmanın beraberinde getirdiği sorunlar vardır. Ayrıca, Türk dış politikası üzerine yıllar içinde çok sayıda kitap, makale, rapor vs. biçiminde çalışma yapılmıştır ve bunların her birini ele almanın olanağı yoktur. Dolayısıyla, böyle bir girişim daha genel kategoriler ve eğilimler üzerinden değerlendirme yapmayı zorunlu kılmaktadır. Son olarak, bu kaygılar nedeniyle bu genel değerlendirmede yeni dönem çalışmalara, mümkün olduğunca doğrudan gönderme yapılmayacaktır.

Türkiye Osmanlı'nın son döneminden bu yana dünyada ilgi çeken bir ülkedir. Türk dış politikası üzerine ilk makaleler ilginç bir şekilde Türkiye dışında yazılmıştır. ABD ve İngiltere'de 1920 ve 1930'larda Türk dış politikası üzerine yayınlanmış kitap ve makaleler bulunmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, 1920'lerdeki Milli Mücadele dışarıda da ilgi çekmiştir ve hem bu süreç, hem Lozan Konferansı hem de yeni kurulan cumhuriyetin dış politikası üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde dikkat çekici bir durum, özellikle henüz İngiliz sömürgesi olan Hint alt kıtasında Türkiye üzerine yayınların yapıldığı görülmektedir.¹

Türk dış politikası konusunda Türkiye'de yayınlanan ilk kitap Yusuf Hikmet Bayur'un Türkiye'nin Dış Siyaseti başlıklı çalışmasıdır.² Türkiye dışında bir Türk yazar tarafından Türk dış politikası konusunda yayınlanan ilk makale ise Halide Edip Adivar tarafından *Foreign Affairs* dergisinde 1940'ta yayınlanan yazıdır.³ Yine, ilk yabancı dilde Türk dış

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cebeci Kampüsü, Ankara. E-posta: uzgel@politics.ankara.edu.tr

¹ Bu konuda Mustafa Aydın ve Sevim Tezel Aydın'ın hazırlamış olduğu yabancı dildeki Türk dış politikası bibliyografyası ile Mustafa Aydın, Erdem Denk ve Kudret Özersay tarafından hazırlanmış olan Türkçe yazılmış olan Türk dış politikası bibliyografyası çok önemli kaynaklardır ve bu çalışmada onlardan yararlanılmıştır. *Turkish Foreign Policy Bibliography: Sources in English, French and German*, Ankara, Sam Papers, 2002; *Türk Dış Politikası Kaynakçası (1923-2000)*, Ankara, Sam Notları, 2001. Örneğin, Edwin Pears, Turkey, Islam and Turanism, *Contemporary Review*, Ekim 1918; Mirza Mahmud Ahmad, "The Future of Turkey", *The Muslim World*, Temmuz 1920; Hans Kohn, "Ten Years of Turkish Republic", *Foreign Affairs*, Cilt 12, No 1 Ekim 1933.

² Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye'nin Dış Siyaseti*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1934.

³ Halide Edip Adivar, "Turkey and her Allies", *Foreign Affairs*, Cilt 18, No 3, 1940.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER, Cilt. 4, Sayı 13, Bahar 2007, s.113-128

politikasıyla ilgili kitap ise Ahmet Emin Yalman tarafından yazılan *Turkey in the World War* başlıklı çalışmadır.⁴ Bu dönemde Türkiye'de henüz akademik bir dış politika yazım geleneğinin oluşmadığı söylenebilir. Bunun için İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi beklemek gerekecektir.

Türk dış politikası Türkiye'deki uluslararası ilişkiler çalışmalarında merkezi bir yer tutmaktadır, hatta çok uzun bir süre uluslararası ilişkiler, ağırlıklı olarak Türk dış politikası anlamına gelmiştir. Türkiye'de uluslararası ilişkiler alanında kuramsal çalışmalar yapanlar da, tarihsel incelemeler yapan ya da uluslararası hukuk çalışanlar da Türk dış politikasını örnek olay olarak kullanmışlar, belli bir dönemi ya da konuyu incelemişlerdir.

Özellikle 1990'lardan bu yana gerek coğrafi konumu, gerekse iç politikasından kaynaklanan gelişmeler sonucu Türkiye'nin dış politikasına yönelik ilgi ve çalışmalar giderek artmaya başlamış ve bu konudaki literatür giderek genişlemeye ve çeşitlenmeye başlamıştır.

Türk Dış Politikası Yazımı ve Siyaset İlişkisi

Türk dış politikası yazımı hem temelde siyasal süreçlerin analizine dayandığı için hem de Türkiye'deki siyaset akademisi ilişkisi nedeniyle esas olarak siyasetin gelişimi etrafında şekillendi. Öyle ki, Türkiye'de siyasal ortamın koşulları, ayrımları, dili ve dönüşümü Türk dış politikası yazımının yalnızca ontolojisini değil, metodolojisini de belirledi. Bu belirlemim belli bir dönemle sınırlı olmayıp günümüze dek uzanan bir süreçte yazımı etkiledi.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de uluslararası ilişkiler çalışmaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında itibaren gelişmeye başladı. Aslında, Soğuk Savaş koşulları içinde ABD'de biçimlenen sosyal bilimlerin bu yeni disiplini, hem orada hem de Türkiye'de içine doğduğu siyasal ortamın izlerini taşıdı. Bu yüzden Türk dış politikası yazımında siyasal pozisyonların belirlediği bir metodoloji hakim oldu ve bu durumun bugün de devam ettiği söylenebilir.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşının bitişinden itibaren Soğuk Savaş gelişmeleri içinde yer almaya ve bunun bir parçası olmaya başladı. Soğuk Savaşın hem siyasal yönü, hem de ideolojisi Türk siyasetine hızla nüfuz edip, Türkiye'nin iç politikasını derin bir dönüşüme uğrattı. Bu dönemin en önemli özelliği ABD'den başlayıp Batı sistemi içindeki ülkelere yayılmaya başlayan güvenlik öncelikli siyaset anlayışının Türkiye'nin tarihsel gelişimi ve toplumsal yapısına da uygun düşmesiydi. Kısaca Milli Güvenlik Devleti olarak da tanımlanan bu anlayış, Türkiye'nin hem Sovyetler Birliği'ne

⁴ Ahmet Emin Yalman, *Turkey in the World War*, New Haven, 1930.

komşu olması, hem de devlete toplum karşısında ayrıcalıklı yer veren siyasal yapısıyla örtüşmesi yüzünden kolayca benimsendi.

Bu siyasal ortamda Türkiye, dış politikasında Batı yönelimini güvenlik üzerinden tanımlamaya başladı ve dönemin siyasal koşulları içinde solu başlıca tehdit olarak görme sürecine girdi. Bütün Soğuk Savaş dönemine hakim olan bu siyaset anlayışı içte solun baskı altında tutulmasıyla, dışta da, dönemsel bazı sıkıntılara rağmen, ağırlıklı olarak Batı yönelimli dış politikanın sürmesiyle sonuçlandı.

Diğer bir deyişle, bu dönemin hegemonik dilini, komünizm karşıtlığı ve Sovyet tehdidi çerçevesinde devletin güvenliği ve bekası söylemi oluşturdu. Bu meşruiyet arayışı yansımaları akademik dünyada da buldu ve bundan sonra tehdidin kaynağını dönemsel olarak farklı ideoloji, grup ya da kimliklerde bulsa da, merkezine devletin güvenliğini alan bir dış politika yazım tarzı hakimiyetini günümüze dek sürdürdü.

İşte böyle bir ortamda şekillenmeye başlayan Türk dış politikası yazımı bu Soğuk Savaş ideolojisini yansıttı ve bu da kendisini Realizm temelli bir metodoloji ile ortaya koydu. Temelini, Morgenthau'cu Realizm'den alan bu bakış açısı, Türkiye'nin siyasal gündemi ve dış politika anlayışıyla neredeyse bire bir örtüşünce bu yaklaşımın akademik yazımdaki etkisi daha da pekişti.

Soğuk Savaş ertesine de sarkan bu perspektif uluslararası ilişkilerdeki teorik dönüşümleri göz ardı edip, hatta Neorealist perspektifi bile atlayıp, Realizmin bu ilk versiyonuna sıkı sıkıya sarılmaya devam etti. Bu anlamda bütün Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası ilişkilerdeki metodolojik tartışmalar, hem genel olarak uluslararası ilişkiler çalışmalarına, hem de Türk dış politikası yazımına yansımada ve Realizmin hakimiyeti sarsılamadı. Örneğin, 1960'lardan itibaren ABD'de ortaya çıkan gelenekselcilik-davranışsalcılık tartışması Türkiye'deki uluslararası ilişkiler çalışmalarında pek bir etki yaratmadı.⁵

Bu süreçte bir kurum, Siyasal Bilgiler Fakültesi hem Türk dış politikası yazımında, hem de genel olarak alana ilişkin metodoloji konusunda kurucu bir yere sahip oldu ve yazım geleneğinin oluşmasına katkıda bulundu.

Türkiye'de ilk Uluslararası İlişkiler bölümü SBF'de açıldı. İngiltere ve ABD'de de görülen gelişmeye paralel olarak bu alanın ilk hocaları uluslararası hukuk ve siyasi tarih alanlarından uluslararası ilişkilere geçtiler.

⁵ Bunun çok az sayıda istisnası vardır. Ersin Onulduvan, "Membership in a Bloc and Compliance with the Bloc Leader's Policies", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt 13, 1973; Ersin Onulduvan, "An Application of the Decision Making Model: The 1964 Cyprus Crisis," *SBF Dergisi*, Seha Meray'a Armağan, 1982.

Kurumsal olarak geleneksel bir anlayışa sahip olan SBF'de Türk dış politikası üzerine ilk yazılar Fakülte yayını olan *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*'nde çıkmaya başladı. Bunu 1961'de yine bölüm tarafından çıkarılan *The Turkish Yearbook of International Relations* adlı Batı dillerinde makalelerin yer aldığı yıllık izledi. Burada genellikle Türk dış politikasıyla ilgili yabancı dilde makaleler yayınlandı ve akademik yükselme için yurt dışı yayın zorunluluğunun bulunmadığı bu dönemde, yurt dışındaki akademik çevrelere bu yayınlara ulaşılmaya çalışıldı. Yine bu dönemde bazı SBF hocaları Türk dış politikasının genel çerçevesini oluşturmak için öncü sayılabilecek girişimlerde bulundular.⁶

Bu çabanın en somut örneği ve ürünü *Olaylarla Türk Dış Politikası* adlı çalışma oldu. Uzun yıllar boyunca ders kitabı ve temel başvuru kaynağı olarak kullanılan bu kitap kolektif bir çalışmanın ürünüydü.⁷ Çalışmanın bir diğer özelliği Dışişleri Bakanlığıyla ortaklaşa bir girişimin sonucunda hazırlanmasıydı. Gerek yöntemi gerekse içeriği itibarıyla bu çalışma dönemin zihniyet dünyasını doğrudan yansıtmaktadır. Herhangi bir teorik çerçeveye dayanmayan çalışma doğrudan Türkiye'nin çeşitli ülkelerle ilişkileri üzerinde yoğunlaşmakta ve dış politikayı güvenlik üzerinden ele almaktadır. İçerik olarak ise, tahmin edilebileceği gibi Türkiye'nin dış politikasındaki resmi söylemini takip etmektedir.

Bu dönemde SBF'deki dış politika yazım anlayışı yalnızca metodolojik anlamda devlet merkezli değil, aynı zamanda devlet içindi. Dönemin birçok akademisyeni için Türkiye'nin resmi tezlerini savunmak akademik bir görev olarak algılanmıştı. Diğer bir deyişle, devletin resmi görüşünü savunan, onu meşrulaştırmaya çalışan bir akademik anlayış ortaya çıktı.⁸ Bu çerçevede yapılan çalışmalar doğal olarak eleştirel bir nitelik taşımadı ve varolan hakim söylemi ya yeniden üretti ya da ona eklenme yoluna gitti. Realist paradigmanın hakim olduğu bu dönemde aslında Türk dış politikası günümüzle karşılaştırıldığında çok daha sınırlı bir alandı ve birkaç klasik konu etrafında ele alınıyordu. En temel konu Türkiye'nin güvenliği ve komşularıyla ilişkileriydi. Bu çerçevede Türkiye'nin Batı savunması içindeki yeri, Orta Doğu politikası, CENTO, Bağdat Paketi, NATO içindeki işlevi, Türk-Yunan uyumsuzluğu

⁶ Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler: 1923-1968", *SBF Dergisi*, Cilt 23, No 3 Eylül 1968; Haluk Ülman ve Oral Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler II: 1923-1968", *SBF Dergisi*, Cilt 27, No 1, Mart 1972.

⁷ Bu türden çalışmalara örnek 1994'te Faruk Sönmezöğlü'nün derlediği *Türk Dış Politikasının Analizi*, yine SBF öğretim elemanlarının ortak katkısıyla Baskın Oran tarafından 2001'de derlenen *Türk Dış Politikası* ve İdris Bal tarafından 2001'de derlenen *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası* adlı çalışmalardır.

⁸ SBF akademisyenleri bu dönemde ve hatta sonrasında Dışişleri Bakanlığına danışmanlık gibi görevlerde bulunmuşlar, Bakanlığın verdiği görevler doğrultusunda yurt dışında çeşitli toplantı, görüşme gibi işlevleri yerine getirmişlerdir.

ve bunun NATO'nun askeri kanadında yarattığı zafiyet gibi konular üzerinde durulmaktaydı.

Dönemin tehdit tanımlaması ise son derece açıktır. Doğu Bloku, Batı dünyasını ve onun bir parçası olan Türkiye'yi tehdit etmektedir. Bu durumda NATO Türkiye'ye koruma sağlarken Türkiye de NATO'nun güneydoğu kanadını ayakta tutmaktadır. Bu dönemde Türk siyasetindeki muhafazakar kesimler içe yönelik olarak NATO'nun Türkiye'yi Sovyet tehdidinden koruduğu söylemini kullanırken, NATO üyesi ülkelere de, Türkiye'nin Batı dünyasını ileri bir karakol olarak Sovyet tehdidinden koruduğunu ileri sürerek meşruiyet ve kabul sağlamaya çalışmaktadırlar.

Bu koşullar kendi aydın tipini de yaratmış ve güvenliği her şeyin önünde tutan, anti-komünizmi dünya görüşünün merkezine yerleştiren, muhafazakar, Türkiye'nin ABD ve NATO'ya yakın durmasını zorunlu gören bir akademisyen türü ortaya çıkmıştır. Bu akademisyenler yalnızca akademik çalışmalarla yetinmemişler, 1950'lerin sonundan itibaren gazete ve dergilerdeki yazılarıyla da kamuoyunun biçimlenmesine katkıda bulunmuşlar, hegemonik dilin oluşmasını sağlamışlardır.

Solun Yükselişi ve Türk Dış Politikası Yazımında Yeni Tartışmalar

1960'larla birlikte Türkiye siyasetinde solun yükselişe geçmesi hem akademik hem de üniversite dışında Türk dış politikası yazımını etkilemeye başladı. 1961 Anayasasının sağladığı ortam ile Meclis'te Türkiye İşçi Partisinin temsil edilmeye başlanması, kamuoyunda iç ve dış politikanın tartışılmasını ve farklı görüşlerin ortaya çıkmasını sağladı.

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren ilk kez Türk siyasetinde yasal zemin bulan bu siyasal hareket bir yandan Türkiye'nin Batı bağlantısını siyasal olarak eleştirirken, metodolojik olarak da Türk dış politikası yazımını eleştirmeye başladı.

O tarihte kurgulanan ve hala yeterince sorgulanmayan bir değerlendirmeye göre Rusya/Sovyetler Birliği her zaman "sıcak denizlere" inmeye çalışan bir güçtü. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu ülke dönemin koşullarının yarattığı fırsat sonucu Türkiye'den toprak taleplerini dile getirerek tehdit etmiş, duruma müdahale eden ABD, Türkiye'yi bu Sovyet tehdidinden kurtarmıştı.

Kökenini ağırlıklı olarak sınıf analizinden alan yeni yaklaşım ise Türkiye'nin Batı bağlantısını ve NATO üyeliğini eleştiren bir bakış açısı getirdi. Özellikle 1964 Johnson Mektubundan sonra Türkiye'de artan ABD karşıtlığı, soldan gelen bu eleştirilerin etkisini arttırdı. Bu yaklaşım Türkiye'nin dış politikasını, özellikle 1950'ler boyunca doğrudan ABD ve

NATO eksenli kurmasını eleştirirken, Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'yi tehdit ettiği görüşüne karşı çıkararak, bunu ülkeyi Batı sistemi içine sokmaya çalışan burjuvazinin sınıfsal konumunu güvence altına alma çabasının bir sonucu olarak gördü. Ayrıca, Türkiye'de belli bir toprak parçasının NATO üsleri aracılığıyla işgal altında tutulduğunu, ülkenin Batı tarafından sömürüldüğünü ve ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarlarının koruyucusu olduğunu ileri sürüyordu.

Soldan gelen analiz öncelikle, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı ertesinde ABD ve genel olarak Batı'ya yönelimini bugün de devam eden bir algılanma ile doğrudan Sovyet tehdidine bağlayan değerlendirmeyi böylece yeniden tartışmaya açmış oldu.⁹ Bu yeni yaklaşım Türk dış politikasının Realist yorumunu reddederek sınıf temelli bir analize başvurdu. Buna göre Türkiye üniter bir aktör olmayıp sınıflı bir toplumdur ve Türk dış politikası egemen sınıfın çıkarlarını yansıtıyordu. Dolayısıyla, analiz birimi olarak sınıfsal yapılar alınmalı, dış politikaya eleştirel bir perspektiften bakılmalı, Türk dış politikasının analizi onu dönüştürmeye yönelik bir çerçeve içinden ele alınmalıydı.

Muhafazakar kesimlerin savunduğu dış politika anlayışı Realist temeller çerçevesinde dış politikayı bir güvenlik ve beka sorununa indirirken ve bu haliyle var olan düzeni ve iktidar ilişkilerini değiştirmeden sürdürmeyi öngörürken, sol perspektifin önerisi genel hatlarıyla Türkiye'nin Batı yönelimini terk etmesi, en azından daha bağımsız bir dış politika izlemesiydi.

Dış politikayı soldan ele alanlar Türkiye'ye yönelik Sovyet tehdidi söylemini de abartılı bulurlarken, Türkiye'ye yönelik asıl tehdidin ABD ve Batı'dan geldiğini söyleyecekler, Johnson Mektubu, Haşhaş sorunu, Ambargo krizi, darbelerin arkasında ABD'nin olduğu iddiaları gibi gelişmeleri bunun somut göstergeleri olarak sunacaklardır. Bu yaklaşım bir bakıma 1990'lardaki Batı'yı algılayışın öncülü olacaktır.

Bunun üniversite içindeki önde gelen temsilcisi yine SBF'de öğretim üyesi olan Türkkaya Ataöv'dü.¹⁰ Üniversite dışından ise İlhan Selçuk gibi isimler öne çıkarken, özellikle 1960'ların başında *Yön ve Forum* dergilerinde, Türkiye'nin dış politikası ve Batı bağlantısına ilişkin hareketli tartışmalar yaşanıyordu.¹¹

⁹ Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye* çalışmasında bu tezi çürütmeye çalışır. Yalçın Küçük de *Türkiye Üzerine Tezler* kitabında bunun Türkiye'deki egemen sınıfın bir kurgusu olduğunu anlatır. Daha sonraki bir tarihte Baskın Oran daha ortada bir analiz ile Sovyetlerin Türkiye'yi ittiğini, Batı'nın ise çektiğini yazacaktır. "Türkiye'nin Kuzeyindeki Büyük Komşu Sorunu Nedir?" *SBF Dergisi*, Cilt 25, No 1, Mart 1970.

¹⁰ Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Ankara, Aydınlik Yayınevi, 1969.

¹¹ Bu tartışmalar şu kaynaktan detaylı olarak ele alınmaktadır. Melek Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s. 36-42.

Söz konusu yaklaşım Türk dış politikası yazımında da iç politikadaki farklılıkları göz ardı eden ve Türkiye'yi Doğu Bloku liderinin tehdidi altındaki tekil bir aktör olarak gören Realist perspektifi eleştirerek yerine sınıfsal analize dayalı bir perspektif öneriyordu. Dolayısıyla, ABD'de 1960'larda uluslararası ilişkilere ilişkin tartışmalar Realizm ve Davranışsalcılık arasında yaşanırken, Türkiye'de siyasal ortamın etkisiyle metodolojiye yönelik tartışma Realizm ile kökenini Marksizm'den alan sınıfsal analiz arasında yaşanıyordu.

1960 ve 1970'ler boyunca Türk dış politikası yazımında bu bakış açısı bir ölçüde etkili olduysa da, genel olarak hakim Realist söylemin dışına çıkılamadı. Zaten 1980 darbesinden sonra siyasetin ana eksenleri değişecek, sol üzerindeki baskı, dış politika yazımındaki alternatif arayışları budayacaktır.

Yine bu dönemde henüz düşünce kuruluşları kurulmamışken, 1970'lerin başlarında Seyfi Taşhan tarafından Dış Politika Enstitüsü kurulmuş ve 1970'lerden itibaren *Dış Politika* dergisi İngilizce ve Türkçe, düzensiz de olsa çıkmaya başlamış, bu alandaki boşluğu doldurmuştur. Dışişleri Bakanlığı ile bağlantılı çalışan bu kurumun çıkardığı dergideki makaleler ya akademisyenler ya da Bakanlık görevlileri tarafından yayınlanmıştır.

12 Eylül Tahrifatı: Darbe ve Sarsıntı

12 Eylül'de gerçekleşen askeri darbe, ülkedeki toplumsal çatışma ve çalkantının sorumlularından biri olarak üniversiteleri gördüğü için bu kurumları da hedef aldı. Bir yandan YÖK kurulur ve bütün üniversite sistemi merkezi bir anlayışla denetim altına alınmaya çalışılırken, öte yandan üniversite sayısının artması ve bölümlerin yeniden yapılandırılması uluslararası ilişkiler çalışmaları açısından yeni bir durum yarattı ve bu da Türk dış politikası yazımı üzerinde belli etkilerde bulundu.

12 Eylül yönetiminin, üniversiteleri yeniden tektipleştirir ve düzenlerken, özel olarak SBF'yi tehdit olarak gördüğü ve bu Fakülte'nin temsil ettiği kurumsal kimliğe ağır bir darbe vurmak istediği anlaşılmaktadır. Bunun en önemli göstergelerinden birinin SBF'den yaklaşık 40 öğretim üyesinin 1402 sayılı yasayla keyfi ve hiçbir hak arama imkanı tanınmadan görevine son verilmesidir. Öyle ki, Uluslararası İlişkiler bölümünde dört yıl boyunca lisans üstü öğretime ara verilecektir.

YÖK sistemiyle birlikte, SBF ve İstanbul Üniversitesi'yle sınırlı bulunan uluslararası ilişkiler bölümlerinin sayılarında ise büyük artış yaşandı. Hem çevre illerde yeni üniversiteler açıldı, hem de yeni açılmaya başlanan vakıf üniversitelerinin hepsinde uluslararası ilişkiler bölümlerinin kurulmasıyla çeşitliliğin önü açılmış oldu. Ne var ki, bu yeni ku-

rumlarda akademik üretim koşullarının oluşabilmesi için belli bir süre gerekecektir.

Darbenin yarattığı baskı ortamıyla birlikte hem akademik hem de akademi dışı entelektüel yaşamın körelmesi, Türk dış politikası çalışmalarında da etkisini göstermiştir.

Bu etkilerden biri özellikle geçmişte Türk dış politikasını daha radikal ve eleştirel bir perspektiften ele alan kesim içinden bazı akademisyenlerin ulusalcı/devletçi çizgiye doğru seyretmeleri olmuştur.

Türkiye'de sol hareket içinde ve özellikle TİP içinde milliyetçi bir damar bulunduğu bilinmekteydi ve bu kendisini 1960'larda Kıbrıs konusunda göstermişti. 1980'lere gelindiğinde bu kez Ermeni sorunu üzerinden bir milliyetçi ve devletin resmi çizgisini benimseyen, savunan bir yönelim ortaya çıktı. Bunun somut göstergesi 1983'te Paris'te görülen Orly davasına SBF'den, 12 Eylül yönetiminin dokunmadığı dört öğretim üyesinin uzman tanık olarak Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla gönderilmesiydi. Bu gelişme, 1990'lar ve 2000'lerde daha belirgin hale gelecek olan soldan ulusalcılığa kayışın öncü belirtilerinden biri olarak görülebilir.

Soğuk Savaş Sonrası: Türk Siyasetinde Yeni Ayrımlar

1980'lerde, darbe ve sonrasında izleyen uygulamaların yarattığı sarsıntının etkileri 1990'lardan itibaren aşılmaya başlandı ve yurt dışına doktora için gönderilenlerin geri dönmeye başlamaları, yeni açılan bölümlerdeki akademisyenlerin sayısının artması, beraberinde doğal olarak Türk dış politikası alanında büyük bir yayın artışını getirdi. Bu yayın artışıyla birlikte konu ve yazar çeşitliliği de ortaya çıktı.

12 Eylül sonrasında sol birikimin bastırılması kendisini hem siyasal hayatta ve hem de akademik dünyada belli ederken, 1990'lardan itibaren Türk siyasetinin yeni ayrım çizgisi ana hatlarıyla liberal kesimler ile yeni bu dönemin başından itibaren yükselişe geçmeye başlayan ve 2000'lerde kendisini iyice belli eden milliyetçi/ulusalcı kesimler arasında yaşanmaya başlandı. Tıpkı Soğuk Savaş dönemindeki politik bölünme gibi, bu yeni dönemde ortaya çıkan siyasal bölünme de dış politika yazımında yansımaları buldu.

Türk dış politikasına etkisine geçmeden önce, bu fay hattının özellikleri üzerinde durmak gerekir. Soğuk Savaş koşullarında oluşmuş devlet merkezli ve güvenlik öncelikli siyasal yapılanmanın 1990'lardan sonra dönüşmeye başlaması, devletin yeri, işlevi ve konumu, kimlik, siyasal temsil, sosyal devlet, ulusal güvenlik gibi bir seri alanda dönüşümü gerekli kıldı.

Küresel açıdan merkezin içini de dönüştüren ve neoliberal küreselleşme olarak da tanımlayabileceğimiz bu kapsamlı dönüşüm projesi, farklı

kesimler tarafından doğrudan Türkiye'ye yönelik bir tehdit ve Batı ile geçmişten kalan bir hesaplaşmanın tamamlanması olarak algılandı.

Kendisini komünizm karşıtlığında konumlandıran Soğuk Savaş dönemi milliyetçi/ülkücü çizgiden farklı olarak, sosyolojik açıdan orta sınıflara mensup kentli ve içinde eski solcuların da bulunduğu bu yeni ulusalcı kesim, Batı'yı Türkiye'nin rejim ve toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılayarak kendisini küreselleşme süreci karşıtlığında tanımladı.

Türk siyasetinin diğer cephesi ise, küreselleşme sürecine eklemlenmeyi Türkiye için bir fırsat olarak gören ve siyaseti insan hakları, demokratikleşme, kimlikler siyaseti üzerinden tanımlayan liberallerden oluştu.

Dolayısıyla, 1990'lara gelindiğinde liberal kesimler Türkiye'nin Batı bağlantısını ve küreselleşmeyi modernleşme/demokratikleşmesi açısından bir fırsat olarak görürlerken, ulusalcılar küreselleşme ve AB üyelik süreci dahil Batı bağlantısını Türkiye'ye yönelik en ciddi tehdit olarak değerlendirdiler.

Siyasetteki temsilciliğini daha erken dönemde bu yükselişi fark eden Deniz Baykal'ın öncülüğünde CHP'nin yaptığı, Silahlı Kuvvetlerin, Ankara Ticaret Odası gibi sınırlı bazı iş çevrelerinin, yazılı ve görsel basında *Cumhuriyet* gazetesinin, *Türk Solu*, 2000'e *Doğru*, 2023 dergilerinin, SkyTürk, Kanal Türk gibi televizyon kanallarının, Atatürkçü Düşünce Dernekleri gibi sivil toplum kuruluşlarının sürüklediği ve güçlendirdiği bu akım, 2007 Nisan ve Mayıs aylarındaki büyük mitinglerle kendisini yeni bir olgu olarak Türk siyasal yaşamında hissettirdi. İçinde eski Maoçu çizgiden gelen İşçi Partisi, SBF'nin bazı eski ve yeni öğretim üyeleri, emekli bürokrat ve askerlerin yer aldığı bu yeni akımın ortak noktası küreselleşmeye karşı Kemalist bir duruş sergilemekti.

Bu siyasal ayrım etkisini Türk dış politikası yazımında da göstermeye başladı. Ulusalcı perspektif dış politikayı yeniden kaba bir Realizm etrafında kavramaya başladı ve güvenlik, ülkesel bütünlük, büyük güçlerin bölme-parçalama projeleri, dış mihrakların oyunları gibi, parametreleri son derece basit, analiz gücü sınırlı bir çerçeve sundu. Batı'nın Sevr antlaşmasını yeniden dayatmaya çalıştığını, Türkiye'yi bölmeyi amaçladığını, ekonomik olarak tekrar sömürge statüsüne indirmeyi hedeflediğini savunan bu yaklaşım giderek çok sayıda akademisyen tarafından paylaşılmaya ve yeniden üretilmeye başlandı.

Buna göre, Batı Kıbrıs'ı Türkiye'nin elinden almaya çalışmakta, Türkiye topraklarını koparıp bir Kürdistan kurmak istemekte, AB üyeliğini hiçbir zaman samimi olarak düşünmediği halde bu süreci Türkiye'den ödün koparmak için kullanmaktadır.

Türk dış politikası yazımında zaten daha önceki dönemde oluşmuş olan Realizme dayalı bir yöntem vardı ve bu kesimler farklı bir perspektif aramadan bunu tekrar üretmeye başladılar. Türkiye bütüncül bir aktör olarak görülmekte, dış politika salt bir güvenlik alanı olarak tanımlanmakta, siyasetin temeline ise devletin varoluş sorununun koyulduğu bir analiz yöntemine kayıldı.

Ulusalci yaklaşım bu haliyle bir yandan akademik üretim ve analiz alanını sığlaştırırken, Batı'nın Osmanlı'nın Avrupa'da genişlemesinin ve Lozan'ın intikamını almaya çalıştığı gibi iddialarla, aklın yerine duygusallığı geçirerek dış politika çalışmalarına zarar verdi. Dolayısıyla, bu perspektifte ulusal güvenlik geri istenmekte, siyaset "bölünme/parçalanma" söylemi içine hapsedilmekte, Türkiye her yönden tehdit edildiği için demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlamanın önü açılmaktadır.

Yine bu bakış açısıyla paralellik gösteren ve Türk dış politikası yazımında sorun oluşturan bir diğer gelişme, uluslararası ilişkiler alanı dışından bu konuda yayın üretenlerin sayısında yaşanan patlamadır.

1990'lardan itibaren iletişim olanaklarının artması, Türkiye'nin içinde ve çevresinde yaşanan gelişmeler uluslararası gelişmelere yönelik ilgiyi artırmaya başladı. Bu da temelde anlaşılabilir bir gelişmedir. Ne var ki, bunun Türkiye'deki yansımalarından biri tıptan, mühendisliğe, deprem uzmanlığından film yönetmenlerine dek çok geniş bir yelpazede bir kitlenin bazen uluslararası ilişkilerin geneli üzerine ama ağırlıklı olarak Türk dış politikası ve dış güçlerin Türkiye üzerindeki plan ve projeleri üzerine kitap çıkarmaya başlamalarıdır.

Herhangi bir sosyal bilim yöntem ve birikimine sahip olmayan bu kesim, sosyal bilimler içinden gelen ve uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenlerden farklı olarak doğrudan "komplocu" olarak tanımlayabileceğimiz bir yaklaşıma yöneldi.

Önergeleri ve çerçevesi düz mantığa dayalı ve sınırlı birkaç önkabulden hareket eden bu yazarlar, ulusalci akademisyenlerin görüşlerini daha ileri bir noktaya götürerek herhangi bir kural, sınama, argümantasyon ve kuramsal bir perspektifle kendilerini bağlı görmedikleri için çok rahat bir üslup ve yöntemle yazı yazabildiler. Bu yazarlar için Büyük Orta Doğu Projesi doğrudan Türkiye'yi bölme planının adıdır, Batı Türk halkını Hıristiyanlaştırmaya çalışmaktadır; Yahudiler ve diğer yabancılar Türkiye'den toprak satın alarak ele geçirmeye çalışmaktadır; Batı Fener Rum Patrikhanesini Türkiye'den ayırarak Vatikan haline getirmek istemektedir; Batı Konya'da bir İslam devleti kuracaktır vs.

Aralarında önde gelen edebiyatçı, ressam, şair, hukukçuların bulunduğu bu kesimler bir yandan televizyon kanalları, internet gibi araçlar-

la kamuoyunu etkilerken, yorumları dış politika çalışmalarında ayrı bir ekol oluşturur hale geldi. Görünenin ve söylenenin arkasındaki gizli planları açığa çıkardığı iddiasını taşıdığı ve kamuoyundaki beklentilere konjonktürel olarak karşılık geldiği için, insanların içindeki merak duygusunu kullanan bu yaklaşımların popülerliği arttı. Alana dışarıdan giren bu yazarlar bilimsel bir yönteme sahip olmadığı için rivayete dayalı, çoğunlukla birbirlerine atıfla kendi iç yöntemlerini ve bilgi alanını oluşturmaya başladılar.

Bu ulusalcı/komplocu perspektif metodolojik açıdan disiplin için sorun oluştururken, siyaseten de kullandığı dil, farklı görüşte olanlara yönelik hoşgörüsüzlük, ötekileştirme ve vatani sahiplenme gibi politik pozisyonları nedeniyle siyasetin sertleşmesine ve ayrımın derinleşmesine de yol açtı.

Bu noktada önemli olan uluslararası ilişkiler disiplini dışından neden bu kadar yaygın bir şekilde Türk dış politikası çalışmasının yapıldığıdır. Bunun teknik nedenlerden kaynaklanan boyutları olduğu düşünülebilir. Özellikle internet aracılığıyla bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, haber ve yorumların mail grupları aracılığıyla hızla ulaştırılması,¹² disiplinler kaygıları olmayanların "kes yapıştır" tekniğini rahatça ve yaygın olarak kullanmaları gibi durumlar söz konusudur. Fakat bu kadar çok sayıda insanı kitap boyutunda yayın yapmaya iten başka nedenler olmalıdır.

Bunun yalnızca Türkiye'deki iç gelişmelerle değil, küresel dönüşümle ilişkili boyutları da olduğu düşünülebilir. Siyasal açıdan neoliberal küreselleşmenin yeni bir siyaset, toplum, kültürel ilişkiler anlayışını beraberinde getirmesi, devletin, kimliklerin, güvenliğin yeniden tanımlanmasını gerektirmesi, modernist ve elitist devlet ve toplum anlayışını bir tanımlama, algılama ve anlamlandırma krizine soktu.

Bu bağlamda, yukarıda temel argümanları belirtilen yaklaşımın karşısında duran liberal anlayışa da bakmak gerekecektir. Daha önce belirtildiği gibi, liberal perspektif Türkiye'nin sorunlarını, küresel sisteme yeterince entegre olamamasında görmekteydi. Liberal teorinin demokratik barış perspektifine yakın duran bu kesimler Türkiye'nin temel sorunu olarak devletin güçlü olmasını ve demokratikleşme eksikliğini gördüler. Bu bakış açısına göre Türkiye demokratikleştikçe hem içteki kimlik sorunlarını çözebilecek, hem de komşularıyla ilişkileri düzele-

¹² Bunlara örnek olarak AB ile müzakereleri başlatan 17 Aralık Belgesiyle ilgili olarak hızla dolaşıma giren ve vatanını seven herkesin bunu iletmesi istenen bir e-mail'de, Müzakere Belgesinin 23. maddesinde "Türkiye müzakereler sırasında bölünürse, müzakerelerin bölünmüş olan Kürt devleti ile devam edeceği" ifadesinin yer aldığı iddiasıydı. Bunu daha sonra Hadi Uluengin köşesine taşıyacaktır. "Yalandan Kim Ölmüş," *Hürriyet*, 23 Haziran 2005. Yine, bir başka mail'de Rockefeller'in *Foreign Affairs* dergisinde 1996'da yazdığı bir makalede dünyada 1000 devlet kurmak istedikleri iddia edildi ve bu iddia çeşitli ulusalcı kanallarda ciddi bir biçimde tartışıldı.

cektir. Yine bu kesimlere göre Türkiye'nin AB üyelik süreci, iç dinamikleri bunu gerçekleştirecek itici gücü sağlayamadığı için kritik bir yer ve öneme sahiptir. Türkiye AB'ye yaklaştıkça demokratikleşecek, insan haklarına saygılı bir ülke haline gelecek, ordunun siyaset içindeki rolü azalacak, dış politikası modernleşecektir.¹³

Ulusalci kesimler stratejiye ve toprak/teritori merkezli analize yöneldikçe, liberal kesimler strateji ve jeopolitiğe ilişkin analizlerden uzaklaşmaya, bu alanı bir bütün olarak komplocu mantığın bir parçası olarak görmeye başladılar. Güvenlik konusunu ele almanın neredeyse ulusalci perspektif içine düşme anlamına geldiği bir akademik ortam oluştu. Hatta, güvenlik ve strateji üzerine çalışmak demokratikleşme çabasından uzaklaşmak olarak algılandı. Dolayısıyla, liberaller yalnızca uluslararası ilişkileri değil genel olarak siyasetin kendisini bir demokratikleşme, insan hakları ve kimlik sorununa indirgeyerek siyasal süreçlerin stratejik, zora dayanan yönlerini görmezden geldiler. Türkiye'nin Kürt sorununa yaklaşımı birçok açılarından haklı olarak eleştirilebilir ve bu sıkça da yapılmaktadır. Fakat bu süreçte, liberal kesimler büyük bir olasılıkla Türkiye'nin AB'nin üyelik sürecine zarar vermesi olasılığı yüzünden, Almanya, Fransa ve Yunanistan gibi ülkelerin *Realpolitik* ve stratejik kaygılarla dahil oldukları bu süreci ve PKK'nın Kürt/Türk, sivil/asker ayrımı yapmayan mücadele biçimine yeterince eleştirel yaklaşmadılar ve buradaki stratejik boyutu görmezden geldiler.

Bu çerçevede, liberal yazarlar ulusalci kesimlerin sık sık dile getirdikleri Sevr kaygısını, bir travma ya da paranoya olarak niteleyip, geçiştirmeye çalıştılar ve Orta Doğu'da henüz çözülmemiş durumda bulunan Kürt sorununun siyasal/stratejik boyutlarını genellikle göz ardı ettiler. Dolayısıyla, siyasetin yalnızca legal, meşru ve şeffaf araçlar ve kaygılarla yürütüldüğünü varsaymak bir bakıma stratejik sorunların ulusalci tarafından ele alınmasını kolaylaştıran bir durum yarattı. Bir bakıma demokratikleşme sorunlarının yalnızca liberaller, güvenlik ve strateji konularının ise yalnızca ulusalci tarafından ele alındığı bir ayrım ortaya çıktı ve bu ayrım giderek belirginleşti.

Disiplin içinden Türk Dış Politikası Yazımı

Bu dönemde Soğuk Savaş dönemine göre, yukarıda dile getirilen ana ayrımın yanında genel olarak bir metodolojik çeşitlilikten söz edilebilir ve bunun olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir. Artık Realist paradigmanın ötesinde ve liberal yaklaşımın yanında inşacı (konstruktivist),

¹³ Bu çerçevenin öne sürdüğü görüşlerden biri Türkiye'nin AB'ye yaklaştıkça ABD ile ilişkilerine mesafe koyma imkanının doğacağını ve insan hakları konusunda yeterince hassasiyet sahibi olmayan, *Realpolitik* öncelikli hareket eden ABD karşısında, insan hakları ve demokratikleşmeye öncelik veren AB'nin desteğini almanın önemli olduğudur.

eleştirel güvenlik, kimlik, göç, vatandaşlık gibi konu ve yaklaşımlar çerçevesinde yapılan çalışmalar ortaya çıkmaya başladı.

Öncelikle, disiplin içinden Türk dış politikası konusundaki yayın sayısında büyük bir artış yaşandığı gözlenmektedir ve bu çerçevede Türk dış politikası yazımına ilişkin bazı genel eğilimlerden söz edilebilir.

Bunlardan ilki yabancı ve İngilizce uluslararası dergilerde Türk dış politikası üzerine yayınlanan makalelerin sayısındaki artıştır. Bunun da en önemli nedeni atama ve yükselmelerde *citation index*'te taranan dergilerde makale yayınlamış olma zorunluluğunun giderek yaygınlaşmasıdır. Bunun doğal sonucu akademik hayatın ilk aşamalarında yoğun bir yurt dışında makale yayınlatabilme çaba ve kaygısının alması olmuştur. Yapılan çalışmaların önemli bir kısmını da Türk dış politikası üzerine yazılan makaleler oluşturmaktadır. Kendi içinde anlamlı olan bu gelişme bazı açılardan Türk dış politikası çalışmaları için sorunlar yaratmaktadır.

Öncelikle, yurt dışına makale yazımı akademik hayatın öncelikli hedefi haline gelmektedir. Makale yazma ve yayınlama çabası kitap ölçeğinde daha derinlikli çalışmaların önüne geçmekte, daha uzun ve kapsamlı kitap çalışmaları, puanlama sistemi yüzünden giderek daha az tercih edilir olmaktadır.

İkinci olarak, yabancı dergilerde makale yayınlama süreci, her durumda geçerli olmasa da, yurt dışına yönelik Türkiye bilgisinin sunulması gibi bir sonuca gitmekte, yazarlar akademik kaygılar kadar, makale yayınlatabilme kaygısıyla da, dışarının taleplerine karşılık gelecek konu ve yaklaşımları tercih etme durumunda kalmaktadırlar.

Yine, bu çerçevede bir diğer eğilim de, yurt dışında yayınlanan makalelerde Türk yazarların giderek daha fazla yabancıların İngilizce yayınlanan makalelerine gönderme yapmalarıdır. Yani, Türkiye ve Türk dış politikası üzerine Türklerin yazdığı makalelerde yabancı yazarlara yapılan atıfların daha fazla olması dikkat çekicidir. Çok sayıda yabancı Türkiye uzmanının bölge çalışmaları çerçevesinde son derece kaliteli çalışmalar ürettiği ortadadır ve bunlara yapılan göndermelerde bir sorun yoktur. Ne var ki, bu süreçte zaman zaman yurt dışında üretilmiş daha ikincil çalışmalara dayanılarak yazılan makalelerin sayısında artış görülmektedir.

Yurt dışı makale formatındaki yayınlarda dikkat çeken bir diğer özellik çalışılan konulardaki dağılımdır. Bu konuda 1990'lardan günümüze dek Türkiye ve Türk dış politikası üzerine yazılan makalelerin yayımlandığı dergilerin taranması ilginç bir sonuç ortaya çıkarmıştır.¹⁴

¹⁴ Bu çalışma çerçevesinde *Turkish Studies*, *Middle Eastern Studies*, *Mediterranean Quarterly*, *Middle East Review*, *Insight Turkey*, *Turkish Review Quarterly*, *Security Dialogue*, *Mediterranean*

Son 15 yıl boyunca Türk akademisyenlerinin yabancı dergilerde yayınladıkları makalelerde Türkiye AB ilişkileri konusunun diğer alan ve konulara göre ezici bir sayısal üstünlüğü vardır. Diğer bir deyişle, en çok ilgi çeken konu Türkiye'nin AB üyelik süreci, karşılaşılan sorunlar, bununla bağlantılı konular olmuştur. Bunu Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs konusundaki çalışmalar izlemektedir.

En çok hangi konuların çalışıldığı kadar hangi konulara yeterince ağırlık verilmediği konusu da dikkat çekicidir. Burada ilginç bir biçimde Kürt sorunu üzerine çok az makale yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Kürt sorunu üzerine uluslararası ilişkiler ve Türk dış politikası çalışan camianın yeterince durmaması önemlidir çünkü bu konu 1980'lerin ortalarından 2000'lere dek uzanan bir süreçte Türk dış politikasını neredeyse ipotek altına almıştır. Türkiye'nin Bulgaristan ve Gürcistan hariç bütün komşuları ile ilişkilerini etkileyen bu sorun, İtalya'dan ABD'ye, Hollanda'dan ve Danimarka'ya dek neredeyse bütün müttefikleri ile ilişkilerini etkilemiştir. Ayrıca, Türkiye kuzey Irak'a defalarca operasyon düzenleyerek sınırları ötesinde kuvvet kullanmıştır.

Buna karşılık Türkiye'de dış politika çalışanların, Türkiye'nin içte demokratikleşmesini, toplumsal barış ve istikrarını derinden etkileyen, dışta da birçok açıdan kendisini zorlayan Kürt sorununa mesafeli davranmış olmaları ilginçtir. Bunun bir açıklaması, Kürt sorununun özellikle 1990'larda hassas bir nitelik taşıması ve Türkiye'deki akademik ortamın demokratik niteliğinden kaynaklanan sıkıntılar olabilir.

Türkçe literatür açısından bakıldığında, az sayıda akademisyenin yanında, Kürt sorunu üzerine ağırlıklı olarak gazetecilerin ve bağımsız araştırmacıların kitap formatında çalışmalar ürettikleri görülmektedir. İlginç bir şekilde gerek Orta Doğu ölçeğinde, gerekse Türkiye bağlamında, Kürt sorunu üzerine yayın üretenlerin önemli bir kısmının başta ABD'li olmak üzere yabancı yazarlar olduğu görülmektedir.¹⁵

Yine, Türk dış politikasının en önemli konusu olan ABD ile ilişkiler alanında da Türkçe ve yabancı dildeki yayın sayısının, konunun önemiyle karşılaştırıldığında, oldukça sınırlı ve az sayıda kaldığı göze çarpmakta, bu konuda Soğuk Savaş döneminden bu yana yabancı ve özellikle ABD'li yazar ve uzmanların daha çok sayıda makale ve yayın ortaya koydukları görülmektedir.¹⁶

Politics gibi dergiler 1990'dan bugüne, daha sonra yayın hayatına girenler ise başladıkları tarihten itibaren taranmıştır.

¹⁵ Bu uzmanlar arasında Robert Olson, Michael Gunter, Martin von Bruinessen, Henri Barkey öne çıkan isimlerdir.

¹⁶ Bu isimler arasında emekli Ankara büyükelçileri ve dışişleri yetkilileri George Harris, Morton Abramowitz, Mark Parris, akademisyenler Henri Barkey, Ian Lesser, Alan Makovsky, bir dönem CIA ile bağlantısı olmuş uzmanlar Graham Fuller, Paul Henze, Ellen Laipson sayılabilir.

1990'lar sonrasının Türk dış politikası yazımındaki dikkat çeken bir diğer gelişmesi, sayıları gittikçe artan düşünce kuruluşlarının kurulması ve bunların çıkardıkları dergi, bülten, internet siteleri aracılığıyla gerek bölgesel konular gerekse Türk dış politikası alanındaki yayın sayısını artırmasıdır. Başta ASAM olmak üzere TUSAM ve USAK gibi çok sayıdaki düşünce kuruluşları kendilerini strateji merkezleri olarak tanımlayarak Realist temelli dış politika anlayışını güçlendirdiler. ASAM, *Avrasya Dosyası ve Stratejik Analiz* dergilerini çıkarırken, TUSAM Cumhuriyet gazetesiyle işbirliği içinde her pazartesi günü *Strateji* ekini çıkarmaktadır. Bunlardan Dışişleri Bakanlığı'nun bir dairesi olarak kurulan SAM, *Perceptions* adlı İngilizce yayınlanan süreli yayınıyla yurt içi ve yurt dışından Türk dış politikasına ilişkin makalelerin yer aldığı bir dergi oldu. Dolayısıyla, tüm bu kuruluşlar Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'de tanık olduğumuz strateji temelli çalışmaların sayısındaki patlamaya katkıda bulundular.

Sonuç

Soğuk Savaş döneminin Realist yaklaşımı ile sınıf analizi arasında belli bir dönem yaşanan siyasal temelli tartışmanın yerini, 1990'lardan itibaren liberal ve ulusalcı perspektifler arasındaki ayrım aldı. Kendilerini karışıklık içinde konumlandıran bu gruplar arasındaki, ötekileştirmeye giden ve ağır ithamlara varan bu kutuplaşma doğrudan uluslararası ilişkiler ve Türk dış politikasıyla ilgili akademik yazıma bu şekliyle yansımamış da olsa, bunun izleri görülmeye başlanmıştır. Akademik yazım konusundaki tartışmalar disiplinin gelişimi açısından önemli ve anlamlı olmakla birlikte, burada karşı karşıya olduğumuz süreç, metodolojiye ilişkin zenginleştirici bir tartışma olmayıp, doğrudan siyasal pozisyonlardan kaynaklanan dışsallaştırıcı polemiklerdir.

Akademi içi Realist perspektif ile alan dışı yazımın komplocu ve strateji konusuna tutku derecesinde ilgi duyan, bütün bu kurum, olgu ve süreçleri sorunsallaştırmayan yaklaşımları, alanı kaplamakta, gerek uluslararası ilişkiler öğrencileri, gerekse kamuoyunda etkisini artırmaktadır.

Bütün bu gelişmelere rağmen, günümüzde Türk dış politikası çalışmalarında geçmişe oranla belli bir konu ve yöntem çeşitliliği göze çarpmaktadır. Özellikle 2000'lerden itibaren Türk dış politikasında karar verme, bürokratik mekanizma, göç, vatandaşlık ve kimlik konulu çalışmalar yapılmaktadır. Ne var ki bunların sayısı, uluslararası ilişkiler bölümleri ve bu alanda çalışanların sayısındaki artış göz önüne alındığında oran olarak azdır. Dolayısıyla, hem genel olarak disiplinin, hem de Türk dış politikası yazımının gelişimi açısından metodolojik tartışma ve çeşitliliğin artırılmasında yarar olduğu söylenebilir.